

УДК 657.412.4
ББК 65.052

Рудейчук С.В., Плещ І.І.

**КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ОЦІНКА КОНВЕРТОВАНИХ ОБЛІГАЦІЙ У СИСТЕМІ
БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ**

Івано-Франківський інститут менеджменту
Тернопільського національного
економічного університету,
кафедра обліку та фінансів,
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Галицька, 7,
тел.: 0506130104,
e-mail: boifim2010@rambler.ru

Анотація Запропоновано класифікацію конвертованих облігацій і розкрито варіативність
Рудейчук С.В., Плещ І.І. Класифікація та оцінка конвертованих облігацій у системі бухгалтерського обліку

Ключові слова: конвертовані облігації, цінні папери, класифікаційні ознаки.

Annotation. The article offers the classification of convertible bonds and analyses variability of their rating in the stock market of Ukraine.

Key words: convertible bonds, securities, classification features.

*Облигация – это ценная бумага, дающая много
прав на то, чтобы на что-то еще и надеяться...*
М. Мамчиц

Вступ. В епоху постіндустріального суспільства, коли діяльність підприємств значно розширюється та виходить на міжнародний рівень, ефективність фінансування стає вагомим фактором зростання економіки. З огляду на недоступність банківського кредитування та зменшення обсягів ринку акцій, підвищується значення розвитку нових форм фінансування діяльності суб'єктів господарювання, зокрема, здійснення операцій з конвертованими облігаціями як різновиду боргового фінансового інструмента.

Існуюча система бухгалтерського обліку не забезпечує достатнього системного та комплексного відображення інформації для прийняття своєчасних й ефективних управлінських рішень щодо інвестування та емісії конвертованих облігацій. Це зумовлює необхідність розробки класифікації конвертованих облігацій, як боргових цінних паперів, з урахуванням особливостей їх економічної сутності, інтересів емітентів та інвесторів. Застосування класифікаційних ознак є важливим для організації аналітичного обліку операцій з конвертованими облігаціями, достовірного відображення їх наявності й руху на підприємстві.

Такі вчені, як О.П.Білик, Т.Г.Буй, П.Ю.Бороздін, Т.В.Грищенко, С.Кирилов, О.В.Любкіна, І.О.Лютій, С.В.Лялін, С.З.Мошенський, Т.В.Нічосова, О.К.Примерова, Р.В.Рак, Н.С.Рязанова, досліджували окремі питання теорії та методики бухгалтерського обліку операцій з облігаціями.

Відмітимо, що серед різних видів облігацій особливу цікавість для проведення ґрунтовного дослідження являють конвертовані облігації, які недостатньо вивчені у сфері бухгалтерського обліку та фінансів. У науковій літературі фрагментарно зустрічається виокремлення деяких видів конвертованих облігацій, однак відсутні дослідження в частині їх класифікації для потреб бухгалтерського обліку. Актуальність окресленої проблеми зумовлює необхідність подальшого дослідження й удосконалення методики бухгалтерського обліку операцій з конвертованими облігаціями.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у виявленні основних класифікаційних ознак конвертованих облігацій з метою побудови їх класифікації для потреб

бухгалтерського обліку, а також необхідним є визначення особливостей та порядку оцінки конвертованих облігацій у бухгалтерському обліку.

Результати. Ураховуючи, що найбільш перспективним напрямом розвитку фінансового ринку в Україні є розвиток ринку боргових цінних паперів, про що зазначає проф. С.З.Мошенський [4, с.165], можна припустити, що ринок конвертованих облігацій в Україні буде розвиватися в майбутньому, як це відбувається в розвинутих країнах світу.

У попередніх працях [5] були досліджені сутність та особливості конвертованих облігацій як об'єкта бухгалтерського обліку, що сприяє розвитку методики облікового відображення операцій з конвертованими облігаціями з урахуванням їх особливостей. Отже, конвертовані облігації – це цінні папери, характерною рисою яких є те, що їх погашення здійснюється у вигляді видачі їх власникам інших цінних паперів, здебільшого простих і привілейованих акцій товариства або інших облігацій, а не у вигляді сплати доходу в грошовій формі. Конвертованість у зазначеному контексті означає безоплатну заміну при настанні строку погашення конвертованих облігацій одних цінних паперів іншими. У випадку заміни на акції конвертована облігація надає право на втручання в капітал емітента, а інвестор із позичальника переходить у статус співвласника. Отже, життєвий цикл конвертованої облігації починається як фінансове зобов'язання і повністю підлягає визначенню поняття “облігація”, а після конвертації цей цінний папір виступає як інструмент капіталу й підлягає визначенню поняття “акція”.

Для визначення класифікаційних ознак конвертованих облігацій і їх систематизації необхідно дослідити можливі варіанти здійснення емісії конвертованих облігацій, придбання та безпосередньо умов конвертації. Конвертовані облігації випускаються в такому ж порядку, що й інші облігації, тому деякі класифікаційні ознаки конвертованих облігацій будуть мати ознаки звичайних облігацій.

Ідея випуску конвертованих облігацій передбачає залучення інвесторів, зацікавлених не лише в отриманні гарантованого фіксованого доходу, але й збільшенні капіталовкладень у разі зростання вартості акцій підприємства-емітента (при недооцінці акцій на ринку), на макрорівні – доступ до фондових ринків розвинутих країн. Ідея придбання конвертованих облігацій передбачає одержання прибутку від гри на фондовому ринку, а також одержання прав власності й гарантій у випадку придбання незабезпечених конвертованих облігацій і можливість виграшу в процесі конвертації. А.Н.Буренін [2, с.78] зазначає, що метою придбання конвертованої облігації є одержання гарантії отримання доходу від облігації, якщо навіть виявиться, що діяльність акціонерного товариства є збитковою, а також зберегти можливість збільшення доходу, конвертувавши облігацію в акцію, якщо зростає сума дивідендів, що виплачуються за акцією. Відповідно, в умовах емісії зазначається конкретно, на які саме цінні папери ці облігації обмінюватимуться при їхньому погашенні, а також пропорція обміну облігацій, тобто коефіцієнт конвертації (наприклад, одна облігація обмінюється на три акції).

Дослідники В.І.Колесников, В.С.Торкановський [9, с.36] зазначають, що підприємство не має права розміщувати конвертовані облігації, якщо кількість оголошених акцій визначених категорій і типів менша від тієї кількості акцій, право на придбання яких надають такі облігації.

С.В.Лялін [3, с.89] серед конвертованих облігацій виділяє такі види: конвертовані облігації з нульовим купоном, обмінні облігації та конвертовані облігації з обов'язковою конвертацією. Перша ознака “конвертовані облігації з нульовим купоном” притаманна облігаціям загалом. В англомовній літературі конвертовані облігації з нульовим купоном відомі під назвою LYONS (Liquid Yield Option Notes) – це облігації, що не передбачають купонних платежів і розміщуються з дисконтом.

Обмінні облігації є облігаціями, що обмінюються на цінні папери (акції) іншого емітента. На європейських фондових ринках обмінні облігації отримали широке розповсюдження, що пов'язано з практикою сумісного володіння корпораціями акціями одна одною. Якщо компанія мала бажання продати свої частки в інших корпораціях, то в деяких випадках це вигідно зробити шляхом випуску обмінних облігацій [3, с.89].

Як зауважує С.В.Лялін [3, с.87], власник конвертованих обмінних облігацій, окрім купонних платежів і права отримати номінальну вартість, має також можливість конвертувати (обміняти) облігації на визначену кількість інших цінних паперів (цінних паперів третьої сторони). Майже завжди йдеться про обмін на звичайні акції, хоча теоретично можливий і обмін на привілейовані акції або облігації інших випусків.

Відмінність конвертованих облігацій з обов'язковою конвертацією від звичайних конвертованих облігацій полягає в тому, що власник протягом терміну обігу облігації зобов'язаний здійснити їх конвертацію в інші цінні папери. Цей вид облігацій є порівняно новим у світовій практиці, і в США такі облігації досить розповсюджені.

Рудейчук С.В., Плещ І.І. Класифікація та оцінка конвертованих облігацій у системі бухгалтерського обліку з ооов язковою конвертацією [5, с.87].

Білоруські науковці [8, с.194], як різновид конвертованих облігацій, виділяють розширені облігації, що випускаються на визначений термін, однак у момент погашення їх можна обміняти на рівноцінні довгострокові облігації з підвищеною відсотковою ставкою.

Узагальнення сутності, переваг застосування конвертованих облігацій сприяло наступному їх узагальненню як об'єкта бухгалтерського обліку (рис. 1).

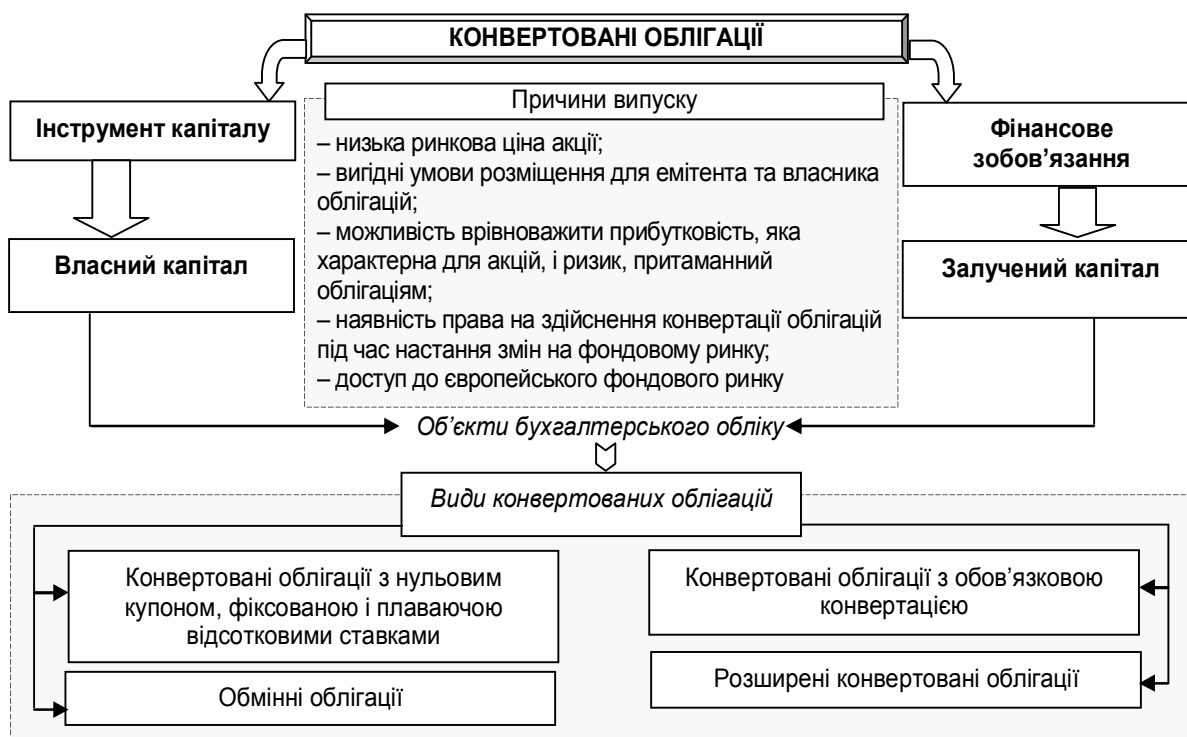

Рис. 1. Конвертовані облігації як об'єкт бухгалтерського обліку

Розкриті особливості механізму застосування конвертованих облігацій різних видів визначають специфіку їхнього відображення в бухгалтерському обліку, зокрема, у частині вартісного вимірювання, визнання в складі поточних або довгострокових зобов'язань і таких об'єктів, як дисконт на облігації, розмір виплачуваних відсотків. Крім того, особливими є регулярність виплати відсотків, порядок сплати заборгованос-

ті боржником і поява привілейованих прав у разі банкрутства підприємства для акціонерів. Указані особливості підлягають урахуванню при розробці облікової політики як підприємства-емітента, так й інвестора в частині питань обліку операцій з облігаціями для забезпечення ефективного управління позиковим капіталом або формування найбільш вигідної інвестиційної політики щодо боргових цінних паперів.

Закон України “Про цінні папери та фондовий ринок” не дає визначення поняття “конвертовані облігації”, а отже, обіг таких цінних паперів є законодавчо неврегульованим, що спричиняє наявність проблем теоретичного й методичного обґрунтування і висвітлення операцій з конвертованими облігаціями в бухгалтерському обліку. З метою забезпечення повноти висвітлення і механізму законодавчого врегулювання обігу конвертованих облігацій пропонуємо доповнити Закон України “Про цінні папери та фондовий ринок” Розділ I “Загальні положення” статтю 3 “Цінні папери та їх класифікація” п. 5 пп. 7 поняттям “Конвертовані облігації” і їх класифікацією. Окрім того, декларування конвертованих облігацій в українському законодавстві надасть цим цінним паперам можливості виступати заставою в банку, а також брати участь у розрахунках.

Беручи до уваги розроблену класифікацію облігацій [6], автором уточнено класифікацію конвертованих облігацій (рис. 2).

Наведена класифікація і переваги застосування конвертованих облігацій сприяють їхньому поширенню у сфері господарювання, однак проблемним питанням облікового відображення таких об’єктів є їх оцінка.

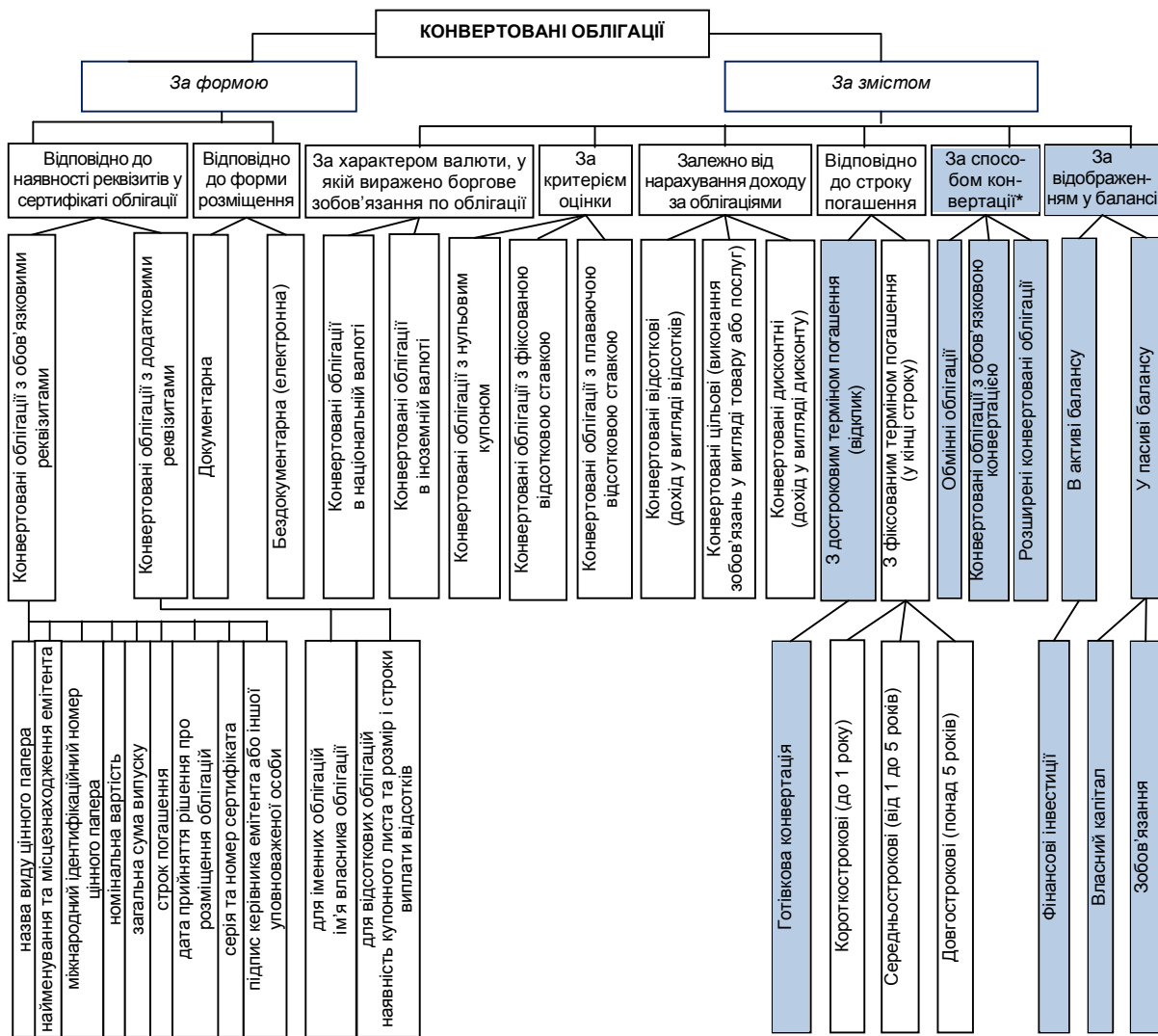

Рис. 2. Класифікація конвертованих облігацій для організації бухгалтерського обліку операцій з ними, запропонована авторами

Відповідно до п. 29 П(С)БО 13 “Фінансові інструменти” оцінка фінансових інструментів передбачає визначення їхньої справедливої вартості, а також її порівняння з ринковою ціною з метою визначення, які інструменти на ринку недооцінені, а які переоцінені.

Оцінка конвертованих облігацій передбачає визначення всіх можливих вартостей конвертованої облігації (номінальна, вартість конвертації, інвестиційна, ринкова, справедлива). Під номінальною вартістю розуміємо величину основного зобов'язання перед власником облігації. Інвестиційна вартість – це сума грошових надходжень у вигляді

Рудейчук С.В., Плещ І.І. Класифікація та оцінка конвертованих облігацій у системі бухгалтерського обліку кови ставці інструмента, що наолижена до рівня ризику.

За умови, що фінансовий стан підприємства нестабільний, вартість конвертованої облігації залежить, передусім, від її інвестиційної вартості. З покращенням фінансового стану підприємства та зростанням цін на його акції зростає значення вартості конвертації.

Російський науковець Т.А.Батяєва [1, с.74] відмічає, що інвестори, приймаючи рішення про доцільність конвертації, повинні враховувати всі ринкові фактори: ціну конвертації, ринкову вартість акції і вартість акції, яка отримується в результаті конвертації, доходність вкладень у конвертовані облігації та інші аспекти зазначеної операції.

Інвесторові доцільно приймати рішення щодо конвертації облігацій на акції, якщо ринкова ціна акції перевищує їхню вартість конвертації, а вартість конвертації визначається в разі її невідкладного обміну на акції за допомогою наперед установленого коефіцієнта конвертації.

Ринкова вартість конвертованої облігації не знижується за умов падіння цін на акції і відсутності конвертації нижче за її інвестиційну вартість. У випадку зростання цін на акції зобов'язання за облігаціями перетворюється на власний капітал, оскільки інвестори скористаються нагодою придбати дешеві акції за вищою ринковою вартістю.

У ході визначення емітентом розміру відсотка за облігаціями підлягають урахуванню такі фактори: термін, на який вони випускаються; їх надійність; рівень інфляції; відсотки за кредит банку. Вирішальними у визначенні відсотка за облігаціями є рівень інфляції і ступінь ризику придбання облігації. Облігації з нижчим рівнем надійності передбачають вищі відсотки. Інфляційні процеси впливають на ціну конвертованих облігацій і ціну облігацій зокрема. Якщо конвертована облігація має фіксовану ставку купона, то дохід за нею буде зменшуватися (вартість може бути меншою, ніж номінал). Плаваюча відсоткова ставка враховуватиме рівень інфляції, а відсотки на суму рівня інфляції будуть більші, тобто ціна конвертованих облігацій на ринку цінних паперів збільшуватиметься.

Дослідник Н.С.Рязанова [7, с.139] зазначає, що конвертовані облігації надають змогу інвесторові отримати вищий дохід, оскільки зі зростанням ринкової ціни простих акцій вартість відповідних облігацій також зростає. Разом з тим, якщо ціна простих акцій не зростає, інвестор – власник облігацій гарантовано отримує періодичний відсотковий платіж на суму основного боргу в момент погашення облігацій. Крім того, автором [7, с.139] відмічено, що коли облігації конвертуються в прості акції, то такі акції відображаються за перехідною вартістю облігацій. Зобов'язання за облігаціями та відповідний неамортизований дисконт або премія списуються, унаслідок чого відповідні доходи та витрати в бухгалтерському обліку не відображаються.

Ринкова ціна – це сума, яку інвестор готовий заплатити за цінний папір. Вона залежить від ціни акцій емітента, його фінансового стану та перспектив розвитку його діяльності. Якщо враховувати особливості конкретного акціонерного товариства, то його конвертовані облігації завжди матимуть вищу вартість порівняно з класичними облігаціями (за умови, якщо інші властивості цих двох видів облігацій аналогічні). Додаткова вартість конвертованої облігації створюється за рахунок того, що вона може бути обмінена на акції, тобто може принести її власникові додатковий дохід і надати додаткові права.

Для забезпечення ефективного управління конвертованими облігаціями як привабливими фінансовими інструментами для інвестора й емітента вважаємо за доцільне здійснювати оцінку конвертованих облігацій за справедливою вартістю, яка залежить від умов випуску облігацій (доходності, номінальної ставки та фінансового стану емітента, поточної кон'юнктури ринку на час розміщення, професіоналізму консультантів, андерайтерів, рівня інформаційної підтримки).

Справедлива вартість є вартістю, за якою даний актив може бути обмінаний або придбаний на ринку, а придбається він, виходячи з тієї ціни, яка сформувалася на відповідному ринку. Найкращим підтвердженням справедливої вартості є ціна фінансового інструмента, що котирується на ринку, тому під справедливою вартістю розуміємо ринкову вартість цінного папера. Справедлива вартість може бути скоригована на відшкодування обов'язкових і додаткових витрат, пов'язаних з обсягом емісії й формою випуску облігацій, страхуванням, рейтингуванням і державною реєстрацією емісії, а також оплатою послуг андерайтера, платіжного агента. За неможливості достовірного

визначення справедливої вартості в умовах наявності обмежень оцінка конвертованих облігацій здійснюється за їхньою номінальною вартістю.

Висновки. Проведені дослідження дозволяють зробити такі висновки:

1. Класифікація конвертованих облігацій є вихідним моментом відображення операцій з ними в бухгалтерському обліку. Дослідження існуючої класифікації дозволило встановити відсутність єдиної думки серед дослідників стосовно ознак такої класифікації. Умови емісії конвертованих облігацій, їх розміщення, обіг і погашення залежать від видів облігацій, а також мають вплив на методику облікового відображення відповідних операцій.

2. Запропонована класифікація конвертованих облігацій, як боргових цінних паперів, урахуває особливості економічної сутності конвертованих облігацій, вимоги чинного законодавства й інтереси учасників операцій з облігаціями, а також є основою для організації синтетичного обліку операцій з конвертованими облігаціями, що дозволяє виокремити набір бухгалтерських рахунків для їх облікового відображення.

3. З метою забезпечення повноти висвітлення і механізму законодавчого врегулювання обігу конвертованих облігацій пропонуємо доповнити Закон України “Про цінні папери та фондовий ринок” Розділ I “Загальні положення” статтю 3 “Цінні папери та їх класифікація” п. 5 пп. 7 поняттям “Конвертовані облігації” і їх класифікацією.

4. Обґрунтовано, що конвертовані облігації слід оцінювати за справедливою вартістю, за умови можливості її достовірного визначення. Крім того, справедлива вартість конвертованих облігацій передбачає врахування вартості наявних майбутніх грошових потоків, пов’язаних з володінням облігацією. За неможливості достовірного визначення справедливої вартості конвертованих облігацій їх оцінка здійснюється за номінальною вартістю, визначеною в проспекті їхньої емісії.

Перспективами подальших досліджень є вивчення управлінських аспектів бухгалтерського відображення конвертованих облігацій.

1. Батяева Т. А. Рынок ценных бумаг : [учеб. пособие] / Т. А. Батяева, И. И. Столяров. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 304 с.
2. Буренин А. Н. Рынок ценных бумаг и производных финансовых ресурсов / А. Н. Буренин. – М. : Науч.-техн. общество им. акад. С. И. Вавилова, 2002. – 348 с.
3. Лялин С. В. Корпоративные облигации: мировой опыт и российские перспективы / С. В. Лялин. – М. : ООО “ДЭК-ПРЕСС”, 2002. – 336 с.
4. Мошенський С. З. Фондовий ринок та інституційне інвестування в Україні: вплив на інвестиційну безпеку держави : монографія / С. З. Мошенський. – Житомир : ЖДТУ, 2008. – 436 с.
5. Рудейчук С. В. Бухгалтерський облік операцій з конвертованими облігаціями: перспективи розвитку / С. В. Рудейчук, Г. Ю. Яковець // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія “Економічні науки”. – Житомир : ЖДТУ, 2011. – № 1 (55). – С. 141–144.
6. Рудейчук С. В. Класифікація облігацій: обліково-економічний аспект / С. В. Рудейчук // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу : міжнар. зб. наук. праць. – Серія “Бухгалтерський облік, контроль і аналіз”. Вип. 1 (13) / відп. ред. Ф. Ф. Бутинець. – Житомир : ЖДТУ, 2009. – С. 124–130.
7. Рязанова Н. С. Финансове рахівництво : навчальний посібник / Н. С. Рязанова. – К. : Знання-прес, 2002. – 246 с.
8. Фондовый рынок : учебное пособие / [Г. И. Кравцова, Е. В. Берзинь, Е. М. Шелег [и др.] ; под ред. Г. И. Кравцовой. – Минск : БГЭУ, 2008. – 372 с.
9. Ценные бумаги : учебник / под ред. В. И. Колесникова, В. С. Торкановского. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Финансы и статистика, 2001. – 448 с.

Рецензенти:

Гуцайлюк З.В. – доктор економічних наук, професор Тернопільського національного економічного університету;

Баран Р.Я. – кандидат економічних наук, доцент, заступник директора Івано-Франківського інституту менеджменту Тернопільського національного економічного університету.

